

Özerk Demokratik Üniversite

Nihan Soycan, Mete Kurtoğlu¹

Üniversitenin tarihsel serüveninde, belki de en sancılı kırılma noktalarından birindeyiz. Modern üniversiteyi temsil eden o meşhur fildişi kule artık yerinde yok. Yine de yıkılan bu kulenin yerine özgürleştirici, demokratik bir kamusal alan da inşa edilmiş değil. Aksine, karşımızda bilginin ticarileştiği, akademik emeğin güvencesizleştiği ve içerisinde devinen her bileşenin ölçülebilir çıktılara indirildiği devasa bir bilgi fabrikası duruyor. Humboldt'un eğitim ve araştırma idealinden, neoliberalizmin üçüncü kuşak girişimci üniversitesine geçiş, akademiye sürekli olarak toplumsal karşılığı belirsiz çıktılar üretmeye endeksli olarak dönüştürürken bilimsel bilgiyi, akademik kimliği ve diplomayı da aynı hızla değersizleştiriyor.

Akademisyenden entelektüel bir özne ve eleştirel bir rehber olması bekleniyor. Oysa akademisyen yükseköğretim endüstrisinin bir teknisyeni. Hangi formüller ile ölçülebildiği, neyi dönüştürdüğünden daha çok birer performans göstergesi. Bu düzende yaratıcılık da artık bir proje yazım tekniği. Ders saatleri, bürokratik raporlamalar ve veri girişleri arasında düşünmeye, kolektif eyleme ve değiştirmeye çok az yer var.

Daha "kitlesele" olması ilerici bir kazanım olarak sunulan yükseköğretim, gittikçe daha geniş kitlelerin dâhil olduğu büyük bir pazar. Finansman modelleri, yükseköğretimi bireylerin entelektüel ve yaratıcı dünyalarının genişlediği bir hak olarak değil, bir hizmet alanı ya da ileri yönlü bir yatırım olarak kodluyor. Bu nedenle piyasacı yükseköğretim sisteminde öğrenci de bir entelektüel özne olmaktan çok bir hizmet alıcı ya da aldığı hizmetin kalitesini tüketimi üzerinden denetleyen bir müşteri. Diploma, bir konuda aydınlanmışlık ve aydınlatılabilirlik belgesi yerine işgücü piyasasında dahi "ederi" gittikçe düşen ve sıkça el değiştiren bir meta.

Yakın zamanda kamuoyu gündemine getirilen yükseköğretim süreleri ve yükseköğretime kaç yaşında başlanabileceği gibi tartışmaları, tam da bu piyasacı çerçevenin baskınlığı sebebiyle, kılıfına sokulduğu şekliyle verimlilik söylemleri

¹ nihansoycan@gmail.com, metekurtoglu1@gmail.com

ile değerlendirmek mümkün değil. Bu fikirlerin her ne kadar pedagojik bir yenilik olduğu iddia edilse de, esasen Türkiye ekonomisinin kriz koşulları içinde akademik zamanın sermaye dolaşım hızına uyarlanmasını hedeflediği, başka bir deyişle Türkiye kapitalizminin devamlılığını sağlamayı öngördüğü ortada. Neoliberal dönemde süreklileşen krizler, üniversiteyi emeğin iş piyasasına hazırlanması için bekletildiği mekânlar olmaktan çıkarıp, emeğin daha ucuz, daha güvencesiz ve dolayısıyla daha akışkan biçimde piyasaya sunulabildiği bir teferruat haline getirmektedir.

Düşük ücret ve yoğun işsizliğin belirlediği emek piyasası koşullarının kriz yönetimi tekniği, üniversiteyi, erken yaşlara çekilmiş ve hem toplum üzerinde hem de piyasanın kendisinde bir şok etkisi yaratan kitlesel genç işsizliğini sorunsuz şekilde garanti altına almakla görevlendiriyor. Nitekim üniversite öğrencisi genç işsiz sayılmıyor; mezun işsiz ise yarı zamanlı, stajyer, kayıt dışı çalışan gibi sayısız kategoriye ayrılarak sayısal anlamda silikleştirilebiliyor. Dolayısıyla üniversiteden yalnızca teknik işlerle uğraşması değil, aynı zamanda umutsuz genç yığınlar oluşturması da bekleniyor. Üstelik bu formülde, potansiyel işsizler olarak öğrencilerin, bilimsel alanın eleştireliliği ile uzun süreli temas etmeleri engellenerek, modüler bir “eşiktelik” konumuna yerleştirilmeleri sayesinde siyasallaşma olanakları da daraltılıyor.

Tüm bunların yanı sıra, bilimsel niteliği gittikçe tartışılan üniversitede, baskı ve sömürüye itirazsız kalmanın pekiştirildiği gerçeği de bir o kadar ayyuka çıkmış durumda.

Üniversitenin yaşadığı kriz üzerine tartışmalarımız pek tabii yeni değil. Bugünün dünya koşullarında kitlesel sömürü, yoksulluk, şiddet, savaş ve ekolojik yıkım gibi sorunlar derinleştikçe, küresel sermaye birikim rejiminin akademik alanı kendi mantığına göre yeniden dizayn etme girişimi de sürekli sertleşiyor. Bu kuşatma harekâtı özetle üç temel koldan ilerliyor:

İlk olarak akademi, piyasa koşullarına göre araçsallaştırılıyor. Birer sertifika merkezine dönüştürülmüş olan üniversiteler, akademik/idari personelin ve öğrencinin alabildiğine güvencesiz bir iş gücü olarak konumlandırıldığı, öte yandan yalnızca fon, metrik ya da prestij getiren araştırmalar ve disiplinlerin bir kârlılık aracı olarak önemsendiği, diğerlerinin ise hızla marjinalleştirildiği ticari fiziksel alanlar şeklinde kurgulanıyor. İkinci kolda “dünya standartları” ve “uluslararasılaşma” gibi kavramlar yer alıyor. Bu kavramlar aracılığıyla Batılı epistemolojik hegemonyanın tahakkümü pekiştiriliyor, toplumsalın yerel bilgisi önemsizleştirilerek eşitsizlikler markalaştırılıyor. Aynı şekilde üniversite kurumlarının küresel sıralamalarıyla “makbul” görülen bağlamsız içerikler en geçerli bilgi haline getiriliyor. Üçüncü koldaki “akreditasyon” ve “kalite güvencesi sistemleri” ile nitelikli bir düşünselliğin yerini nicelikli bir gürültü alıyor. Neoliberal akademi, sayısallaştırılması mümkün olmayan özgür ve eleştirel düşünce, etik değer ve tutumlara yer yok. Üniversiteden, artık sıradanlaşmış uluslararası standart verimlilik dosyaları ile kendi kendisini denetlemesi,

törpülemesi, sansürlemesi ve dolayısıyla kendi özgürlüğünü kendi elleri ile piyasacı tahakküme teslim etmesi bekleniyor.

Türkiye özelinde ise bu kuşatma, özgünlüğünü oldukça kırılğan bir zeminde ortaya koyuyor. Küresel piyasalaşma dalgası Türkiye'ye ulaştığında, 1980 darbesinin neoliberal ve baskıcı atmosferinde Türkiye akademisi ekonomik, siyasal ve kurumsal olarak merkezleşmekteydi. Bu nedenle neoliberal dalga, oldukça zayıf bir akademik özerklik geleneği ile çarpışmıştı. Sık sık siyasi iktidarların açık müdahaleleri ile biçimlenen üniversite, bugün ise özerklik sınavının en sert aşamasını, eleştirel düşüncenin açık ve kitlesel tasfiyesini deneyimliyor.

Son 10 yılda eleştirel düşünce geleneğinin önde gelen aydınlarının tasfiyesi, siyasal bir hesaplaşmanın ötesine geçerek trajikomik denebilecek mazeretlerle gerçekleştiriliyor. Türkiye akademisinin bileşenleri, özgür bilimsel faaliyetin ve üniversite özerkliğinin savunusunda iken iş güvencesi, geçim tehdidi ve oldukça yaratıcı baskı mekanizmaları ile yüz yüze kalıyor. Rektör atama süreçlerinden fakülte yapılanmalarına kadar her adımın tek merkezden, siyasi saiklerle atıldığı bu modelde, üniversitenin piyasalaşması söz konusu olduğunda parlatılan evrensellik iddiasının yerini, yerel bir idari birim hüviyeti alıveriyor. Bu durum, toplumsal tepki anlarında üniversiteye yönelen zor mekanizmaları ile de oldukça eşgüdümlü.

Bu noktada açıkça saptamak gerekir ki, kurumsal özerklik ile bilimsel özgürlük arasında doğrusal ve hayati bir ilişki var.

Üniversitenin yönetsel ve mali yapısı özerk olmadığı müddetçe, üniversitede üretilen bilginin özgür olması, bilimsel üretimin nitelikli bir biçimde gerçekleşmesi ya da bilginin toplumsal sorunlara ışık tutup bu sorunları ortadan kaldırması beklenemez.

Seçilmiş kurulların işlevsizleştiği, hak etmişliğin yerini sadakate bıraktığı bir iklimde artık söz konusu olan bilimsel merak değil, onaylanmış sınırlar içinde hayatta kalma refleksidir. Dolayısıyla üniversite krizi, idari bir sorun olarak değil, bilginin katlanarak çürütülmesi olarak değerlendirilmelidir.

Tam da bu nedenle üniversiteyi piyasanın ve iktidarın elinden kurtarmak bir bağımsızlık mücadelesinin ötesinde, üniversitenin ontolojik dönüşümünü ve bu dönüşümün toplumsal bir karşı koyuş ile buluşturulmasını şart kılmaktadır. Ve öngörülebilir tüm güçlüklerine rağmen, karşı koymak mümkündür. Toplumsal eşitlik ve özgürlük perspektifinden insan, toplum ve doğa yararına nitelikli bilimsel faaliyeti kesintisiz bir mücadele alanı olarak okuyan, birlikte ya da yalnız, açık ya da örtük şekillerde direnen pek çok kişi olduğumuzu biliyoruz.

Yukarıda çizdiğimiz Türkiye akademisinin karanlık tablosu madalyonun yalnızca bir yüzüdür. Türkiye'nin özerk demokratik üniversite arayışları, kimin içeri girip kimin giremeyeceğini belirleyen kampüs turnikelerinin dışına taşarak kendisini

ısrarla yeniden ve yeniden var ediyor. İhraç edilen eleştirel akademi sokak, mahalle ve toplumsal direniş alanları ile buluşarak bilgi üretimini daha katılımcı şekillerde sürdürüyor. Karar alma süreçlerinden ve hatta üniversite eğitiminin kendisinden dışlanan öğrenciler, yakın tarihli direniş anlarının önde gelen özneleri arasında yerini alıyor. Emekçiler, eşitlikçi kolektif karar pratiklerini üniversite içinde veya kıyısında canlandırmaya devam ediyor. Kampüslerde hoca ve öğrencinin yanında, idari personel ve taşeron işçinin de üniversitenin kamusal alanının asli kurucu özneleri olarak kabul edildiği anlayışın güçlendiği örnekler izlenebiliyor.

Özetle Türkiye panoraması bize şunu söylüyor: Küresel kapitalist kuşatma karşısında üniversitelerde özgürlük alanları ne kadar daraltılırsa daraltılsın, çatlaklar meydana geliyor. Üniversite bileşenleri de kendi kulvarlarında gerek sesli gerek sessiz olarak “başka bir üniversite mümkün mü?” sorusunu sormaya devam ediyor.

Bu noktadan hareketle, *Eleştirel Pedagoji* bu sayıda direnişin ve dönüşümün bir odağı olarak üniversiteyi yeniden tartışmaya açıyor. Türkiye'nin toplumsal mücadeleler tarihinde kendine özgü bir yeri olan “özerk demokratik üniversite” talebi, giderek artan baskılar karşısında epeyce gerilemiş ve bir süredir gündemdeki konumunu kaybetmiş olsa da bizim gördüğümüz tabloda inatçı bir mücadele dinamiği hala var. Her ne kadar üniversitenin koridorları son derece piyasalaşmış olsa da, eğer üniversite adına umut etmeyi her şeyden önce bir eyleme hâli olarak tanımlarsak, özerk demokratik üniversiteyi yeniden birlikte düşünmeye koyulmak gerektiği kanısındayız.

Bu dosya, *Eleştirel Pedagoji* için ne bir şikâyetname ne de bir entelektüel egzersiz. Üniversitenin dinamik bir mücadele alanı olduğunu görüyor ve deneyimliyoruz. Bu dosya ile farklı bakış açılarından beslenen, ancak özgür ve eşit bir üniversite tahayyülünde ortaklaşan bir dayanışma katkısında bulunmayı hedefliyoruz.

Sayfalar arasında bulacağınız her makale, eleştiri veya deneyim aktarımı, henüz var olmasa da filizlenmeye can attığını düşündüğümüz, toplumun içinde ve toplum için var olan üniversite modelinin kimi koordinatlarını çizmeye çalışıyor.

Bilimsel bilgiyi cesaretle ve tutkuyla talep eden tüm üniversite bileşenlerine selamlarımızla, iyi okumalar dileriz.